

*Nuphar lutea* (L.) Smith, *Nymphoides peltata* (S. G. Gmel.) O. Kuntze, *Utricularia vulgaris* L. Біле і жовте забарвлення квітів робить добре помітними рослини на більш темному водному фоні, що відіграє свою роль у запиленні їх комахами.

За строками цвітіння можна виділити невелику групу весняних видів: *Caltha* L., *Iris pseudacorus* L., *Petasites hybridus* (L.) Gaertn., Mey. et Schreb., а також групу квітучих улітку видів, куди належить переважна більшість гідрофільних видів. При озелененні ставків "Олександрії" ми намагаємось використовувати рослини з обох груп, щоб водойма виглядала привабливо з весни до пізньої осені.

Підбір видів при озелененні повинен здійснюватися з урахуванням різних факторів: характеру і місцезнаходження водойми, його глибини, рельєфу дна і берегів, рослинності навколо. Різні штучні водойми мають свої особливості, що багато у чому відрізняє їх від природних водойм, але, на наш погляд, а також багатьох інших дослідників [1, 4, 7], при створенні декоративних посадок треба брати до уваги угруповання рослинності у природних водоймах.

Таким чином, у ставках дендропарку "Олександрія" нами успішно використовуються для декорування водойм гідрофільні види рослин, стійкі в умовах техногенного забруднення, як, звичайно, поширені у нашій зоні, так і інтродуковані цінні для науки види водної та прибережно-водної рослинності.

### Література

1. Дубина Д.В. Кувшинковые Украины. – К.: Наук. думка, 1982. – 232 с.
2. Зоз І.Г. Релікти водної рослинності України та Європейської частини РРФСР// Вісник природознавства, 1931. – С. 26-45.
3. Кокин К.А. О роли погруженных микрофитов в самоочищении воды. – Тр. ВГБО, 1961, вып. 11. – С. 234-434.
4. Макрофиты – индикаторы изменений природной среды/ Д.В. Дубина, С. Гейны и др. – К.: Наук. думка, 1993. – 434 с.
5. Мережко А.И. Эколого-физиологические особенности высших водных растений и их роль в формировании качества воды. Автореф. дис. д-ра биол. наук. – М.: Б.и., 1978. – 42 с.
6. Потульницький П.М. Погребеник В.П., Кучерява Л.Ф. Екологічна типологія макрофитів// Укр. бот. журн. – 1973, №5. – С. 584-590.
7. Собко В.Г. Рідкісні види рослин стоячих і повільнотекучих вод України у культурі. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 186-192.

УДК 712.42:635.923 (477-25)

Ст. наук. співроб. Н.А. Казанська<sup>1</sup>, канд.  
біол. наук – м. Київ

### КАМ'ЯНИСТІ САДИ У ПАРКОВИХ НАСАДЖЕННЯХ КИЄВА

Кам'яні сади є перспективною формою озеленення, яка має багато привабливих сторін. Насамперед, це декоративні якості, компактність та невибагливість рослин. Ці чинники вказують на потребу використання кам'яних садів не тільки в ботанічних садах, а також і в садах та парках Києва. Зроблений аналіз стану кам'яних садів та їх асортименту. Необхідно зазначити, що асортимент рослин бідний, не завжди наявний. Рослини закритих ґрунтів та відкритих, що не створюють належного декоративного ефекту часто використовуються. Список рослин, що культивуються Національному Ботанічному саду України для кам'яних садів додається.

### Stone gardens in Kyiv parks

Stony gardens are perspective form green construction having many advantages. It, first of all, are decorative properties, compactness and unpretentiousness of plants. These advantages permit to use stony gardens not only in botanical gardens, but also in parks, squares of Kiev. The analysis of a condition of stony gardens and their assortments is made. It is necessary to note, that of assortment of plants poor, not always pertinent. Plants of the closed ground and yearling that do not create due decorative effect often are used. The list of plants developed in NBG of NAS of Ukraine is given.

Зелене будівництво є невід'ємною частиною сучасного містобудування та одним із основних елементів архітектурно-художнього оформлення міст та населених пунктів. З кожним роком збільшуються вимоги до художнього оформлення та прийомів озеленення. Одним із цікавих прийомів озеленення є різноманітні поєднання рослин з каменем, які відомі під загальною назвою – кам'яністі сади.

Кам'яністі сади були відомі у країнах Сходу – Японії та Китаї понад тисячі років тому. У Європі вони з'явилися значно пізніше (в XV-XVI ст.) і стали популярною формою декоративного садівництва у Англії та інших країнах континенту, а також в Америці.

Зараз кам'яністі сади з їх багатим асортиментом рослин є у Швейцарії, Франції, Великобританії, Чехії, Словаччині, Німеччині, Польщі, Латвії, Естонії, Росії.

У нашій країні зараз спостерігається зацікавленість до кам'янистих садів як до відносно нової та перспективної форми зеленого будівництва, яка має багато переваг перед іншими формами озеленення. Насамперед, це компактність, декоративність і невибагливість. Висадка рослин серед каміння дає змогу підкреслити красу кожної окремої рослини. Важливо й те, що кам'янистий сад дає змогу тримати значну кількість видів рослин на незначній площі. Завдяки використанню багаторічних рослин з різними строками цвітіння кам'яністі сади зберігають довгий період декоративності. Кам'яністі сади дають можливість по господарському використовувати не тільки природні ландшафти, але і допомагають боротися з ерозією ґрунтів на схилах та відкосах, особливо при застосуванні ґрунтопокривних рослин.

Кам'яністі сади для естетичної завершеності своєрідної композиції, потребують підбору рослин, складу ґрунту. Все це повинно базуватися на знаннях екологічних потреб рослин, строків цвітіння та плодоношення, особливостей росту та взаємозв'язків між ними.

Незалежно від розмірів і розташування кам'янистий сад надає велику свободу вибору будівельного та рослинного матеріалу з розрахунком отримання значної декоративності. Розміщення композицій з каміння та рослин має вільний характер і повністю залежить від смаку автора, художньої композиції та вдалого підбору рослин залежно від кліматичних умов.

Основу рослинного асортименту повинні утворювати деревні та чагарникові рослини, особливо їх карликові (низькі) та сланкі форми. Композиції будуються за принципом контрастності форм крони, кольору листків, структури стовбурів та гілок з таким розрахунком, щоб вони добре виглядали в усі пори року. З цієї метою листяні види поєднують зі шпильковими, а квітучі навесні – з насадженнями, які мають осіннє яскраве забарвлення листя. Контрасти у кольорі, у загальних силуетах крони є предметом головної уваги. Ще не менш важлива пере-

<sup>1</sup> Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України

вага – це довговічність дерев і кущів, використання багаторічних трав'янистих рослин, що зменшує вартість робіт по створенню та догляду за композиціями.

Зазначене вище дає змогу використовувати кам'яністі сади не тільки у ботанічних садах, але і при озелененні парків, скверів м. Києва.

Аналізуючи сучасний стан кам'янистих ділянок та садів у м. Києві, слід зазначити, що мало використовуються деревні та чагарникові рослини, які разом з камінням складають композиційну основу кам'янистих садів, наприклад, із шпилькових трапляються *Juniperus sabina* L., *J. communis* L., *Picea abies* (L.) Karst., *P. a. 'Conica'*, *Thuja occidentalis* (L.) та її форма '*Pyramidalis*'; із листяних чагарників – *Cotoneaster horizontalis*, *Cotoneaster lucidus*, *Spirea bumalda*, *Spirea arguta*. Використання цих рослин має епізодичний характер. У багатьох місцях при створенні кам'янистих садів вони зовсім не були використані. Прикладом невеликого використання *Betula pendula* Roth. може бути кам'янистий сад коло станції метро "Дарниця". Її рядові посадки з боку пр. 60-річчя Жовтня зовсім закривають експозицію кам'янистого саду, що створює відчуття деякої затиснутості простору. Водночас слід відзначити вдалий фон, який створюють посадки *Pinus sylvestris* L., *Picea pungens* 'Glauca'. Цього не можна сказати про інші кам'яністі сади, які випадають із загального планування оточуючих їх зелених насаджень.

У досліджених об'єктах слід звернути увагу на малу кількість використання трав'янистих багаторічників. Скрізь використовують однорічні рослини – *Tagetes erecta*, *Anthirinum majus*, *Salvia splendens*, *Verbena x hybrida* Hort. 'Astilba', *Zinia elegans*. Барато висаджують рослин закритого ґрунту – *Tradescantia*, *Nefrolepis*, *Phlorofitum*, *Cineraria*, *Pelargonium*, *Coleus* (композиції по вул. Червоноармійська, бульв. Дружби народів, вул. Гагаріна). Ці рослини не завжди вдало поєднуються з рослинами природної флори, оскільки їх необхідно кожного року висаджувати. Крім того, вони не покривають щільно ґрунт, зменшують декоративність кам'янистого саду і створюють умови для росту бур'янів. Нестача грошей для догляду за рослинами інколи призводить до того, що кам'яністі сади стають недоглянутими і мають неестетичний вигляд.

Для усунення зазначених недоліків, покращання естетичного вигляду та зменшення витрат на догляд для умов міста Києва у Національному ботанічному саді ім. М.М. Гришка НАН України розробляють принципи створення кам'янистих садів і їх асортименту з врахуванням біоекологічних особливостей.

З багатого асортименту рослин для кам'янистих садів наведемо лише деякі види і форми; шпилькові – *Abies balsamea* (L.) Mill. 'Nana', *Chamaecyparug lawsoniana* Parl. 'Fletcheri', *Juniperus communis* L. 'Depressa', *J. sabina* L. 'Cupressifolia', *J. s. 'Variegata'*, *J. squamata* Lamb. 'Blue carpet', *J. s. 'Mejeri'*, *J. s. 'Prostrata'*, *Microbiota decussata* Kom., *Picea glauca* (Moench.) Voss. 'Conica', *Pinus mugo* Turra var. *mugus*, *Thuja occidentalis* L. 'Aurea nana', Th.oc. 'Europa Gold', Th.oc. 'Sunkist'; листяні – *Berberis thunbergii* DC 'Atropurpurea nana', *Cotoneaster adpressus* Bois., *C. congestus* Baker., *C. conspicuus* Marquand., *C. dammeri* C. K. Schneid., *C. horizontalis* Dcne., *C. microphyllus* Wall., *C. nan-shan* Mottet, *C. perpusillus* Klotz, *C. praecox*, *C. radicans* Klotz, *Lonicera giralddii* Rehd., *L. henryi* Hemsl., *L. hirsuta*, *L. japonica* Thunb. 'Aureo-reticulata', *L. julii*, *L. pileata* Oliv., *Spirea japonica* L. 'Nana', S.j. 'Shirobana'; багаторічні трав'янисті – *Ajuga reptans* L., *Allium moly* L., *A. oborum* L., *Alyssum saxatile* L., *Anemone sylvestris* L., *Anemone japonica* (Thunb.) Sieb. et

Zucc., *Antennaria didica*, *Arabis caucasica* Schlecht., A.c. 'Plena', *Armeria maritima* Mill., *Aubrieta cultorum* Bergmans, *Bergenia cordifolia* Haw. A. Br., *Cerastium biebersteini* DC., *Crocus*, *Dendranthema arcticum* (L.) Tzvel., *Dianthus plamarius* L., *Doronicum orientale* Hoffm., *Duchnea indica* (Andr.) Focke, *Heleborus niger* L., *Hemerocallis minor* Mill., *Hepatica nobilis* L., *Heuchera sanguinea* Engelm., *Iberis sunpervirens* L., *Iris pumila* L., I. *sibirica* L., *Liatrix spicata* (L.) Wild., *Phlox divaricata* L., *Phlox subulata* L. та його форми, *Poligonum affine* G. Don., *Primula*, *Saxifraga caespitosa* L., *S. paniculata* Mill., *Sedum album* L., *S. ewersii* Ledeb., *S. kamtschaticum* Fisch. et Mey., *Sisyrinchium angustifolium* Mill., *Stachys latana* Jacq., *Thymus serpyllum* L., *Veronica armena* Boiss., V. *spicata* L., V. *prostrata* L. та ін.

Ми проаналізували стан кам'янистих садів і композицій з каменем. Слід зазначити, що за окремими винятками, асортимент трав'янистих рослин бідний, не завжди доречний. Часто використовують однорічники, рослини закритого ґрунту, які не справляють належного декоративного ефекту і недовговічні на кам'янистих ділянках. Не вкриваючи щільно ґрунт, вони утворюють умови для проникнення бур'янів, через що кам'яністі сади мають непривабливий вигляд і ускладнюється догляд за ними.

Для усунення цих недоліків слід використовувати запропонований асортимент багаторічних рослин. Особливу увагу необхідно надавати ґрунтопокривним рослинам, які створюють не лише щільні дернини, зелені подушки, але і суцільні різнокольорові килими. При цьому значно зменшується поява бур'янів, що полегшує догляд за кам'янистими садами у цілому.

Ґрунтопокривні рослини можна використовувати не лише у кам'янистих садах, але і при створенні бордюрів, міскбордерів, а також замінити злакові газони на невеликих площах. Більшість ґрунтопокривних рослин є вічнозеленими, які зберігають свою декоративність протягом усього року. Завдяки низькорослості вони не потребують скошування, стрижки, на відміну від газонних трав, та значно довговічніші. Вони також невибагливі до умов вирощування.

Ґрунтопокривні рослини добре розмножуються вегетативно, що дає змогу у короткі строки отримувати необхідну кількість рослин того чи іншого виду, зберігаючи при цьому чистосортність посадкового матеріалу, що при насінневному способі неможливо. Крім того, отримані вегетативним шляхом рослини цвітуть вже у перший рік. Кращим строком для поділу та пересадки рослин у наших умовах є квітень-травень та кінець серпня-вересень.

При доборі рослин також бажано брати до уваги строки їхнього цвітіння з таким розрахунком, щоб розтягнути цвітіння впродовж року. Правильно їх підібравши, можна домогтися тривалого цвітіння рослин у кам'янистому саду протягом вегетаційного сезону, що збільшує його декоративність.

### Література

1. Казанская Н., Романча Л. Рекомендации по созданию каменистых садов на Украине. – Киев, 1994. – 25 с.
2. Казанська Н.А. Рекомендації по створенню кам'янистих садів в Поліссі та Лісостепу України. – Київ, 1999. – 23 с.
3. Лучинскене А.П. Интродукция некоторых многолетних цветов, их использование в альпинариях. – Вильнюс: Вайзоас, 1968. – 16 с.
4. Сювалепп А. Альпийские растения, перспективные для выращивания в Эстонской ССР и их применение в озеленении. – Таллинн: Б.И., 1972. – 17 с.

5. Шулькіна Т.В. Каменные сады. – Л.: Наука, 1975. – 127 с.

6. Cyka G., Vanek V. Skalka zakladanie a osetvovanie. – Bratislava: Priroda, 1980. – 260 s.

7. Vodikova V. Alpinca. – Praha: Artia, 1989. – 223 p.

УДК 85.118.7

Доц. В.А. Гудак\*, канд. мистецтвозн. – м. Львів

**ЕСТЕТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ САДОВО-ПАРКОВОГО СЕРЕДОВИЩА  
ЯК КУЛЬТУРНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР**

Культура, мистецтво, в яких історико-етичні джерела виступають як морально-екологічний фактор сьогодення повинні мати всебічну державну підтримку. Вони і надалі будуть могутнім духовним орієнтиром забезпечення естетики середовища й національно-етичних запитів сучасників й нащадків.

Doc. V.A. Hudak, Ph. D. – Lviv

**Aesthetical organization of park and garden environment as cultural and  
ecological factor**

Culture and art, in which historical ethic sources are being put forward as moral ecological factor contemporaneity are to have comprehensive support of the state. Now and ever these will be powerful spiritual orientation points in providing contemporaries and descendants' with the environment aesthetics as well as national aesthetics demands.

Культура, мистецтво, естетика речей, предметів, творів у органічній єдності з архітектурою (екстер'єр, ландшафт) займають одну з визначальних морально-етичних ролей у суспільстві. Однак нехтування цим як і історією, духовністю, національною скарбницею та ін. протягом тривалого часу зумовило наявну сьогодні екологію культури, краси, моралі, поведінки, пам'яті, свідомості та ін.

Відродження культурно-естетичних цінностей минулого, розвиток їх на сучасному етапі – ось найважливіші орієнтири розвитку суспільно-екологічного процесу сьогодні. І тут суттєву роль відіграє естетика середовища, в якому перебуває людина. Естетична організація людиною, митцем природи, середовища зокрема, садово-паркового, своїми витокami сягають єгипетської, вавилонської, асирійської, китайської, японської та інших цивілізацій стародавнього світу.

У V ст. до н.е. грецький історик Геродот згадує про сади, розміщені у нижній течії Дніпра. Літописець Нестор (1055-1115) описує яблуневий сад Києво-Печерського монастиря, заснованого Ярославом Мудрим в 1051 р.

У наш час питаннями обліку і вивчення пам'яток садово-паркового мистецтва займаються різноманітні міжнародні організації. У рамках ООН існує Комітет по історичних садах, створена Міжнародна федерація ландшафтних архітектур [2].

У глибоку давнину з виникненням у людини потреби оздоблення себе, одягу, речей, хатнього господарства, ритуально-обрядового призначення проблемам мистецтва, культури, естетизації надавалось особливого значення, вони відігравали особливу роль у суспільстві, свідченням чого є наявність стародавніх творів мистецтва у багатьох народів, у тому числі в Україні. Найдавніші пам'ятки культури в Україні пов'язують з Буго-Дністровською культурою. (VI тис. до н.е). Відтоді культура і мистецтво, художні ремесла розвивались стабільно і послідовно.

Середньовіччя знаменне цілими каскадами садово-паркових пам'яток. Насамперед це створення зон відпочинку, веселих прогулянок, влаштування ігор, забав, різноманітних пропозицій тощо. А це повинно було відбуватися надворі, під відкритим небом і вимагало відповідної організації, зрозуміло, тільки естетичного середовища. Тому це було суспільно-культурним фактором.

Природне середовище (екстер'єр, ландшафт) у своїй основі втілюють глибоко-естетичні цінності. Однак, щоб їх "добути", показати звичайній людині, слід вжити низку заходів. Необхідно організувати середовище так, щоб воно, крім інших ознак, властивостей, несло у собі наявну естетику як першочергову цінність. Загальне рішення, концепцію може організувати архітектор, а додати окремі цінності, себто завершити цю концепцію, йому можуть і повинні допомогти художники. Навіть такі природні елементи, як каміння, земля, вода, дерева, рослини можуть набути мистецької значущості за умови співпраці архітектора з митцем. Природа, як і середовище, найчастіше індивідуальні. Справа згаданих фахівців використовувати це як найбільше з художньо-архітектурного боку.

Предметний світ людини надзвичайно різноманітний, особливо стосовно міст, де живе людина. Однак місто як штучно організоване середовище – багата ділянка зацікавлень і праці вузького кола фахівців, насамперед архітекторів і митців щодо естетизації середовища.

Контакти людини з середовищем дуже мінливі, різноманітні та складні, навіть суперечливі. І саме чи не тут заховані та екологічні проблеми.

Місто внаслідок організованої людьми компактності завжди потребує для полегшення їх морально-психологічного життя певного послаблення, зменшення ритму, динаміки, напруги міського життя. Одним із таких рятівників є мистецтво.

Значна роль у цьому належить садово-парковому мистецтву, зокрема малим архітектурним формам, декоративно-монументальній скульптурі, пластиці тощо, у тому числі озелененню, обводненню середовища [1].

Внаслідок продуманого тонально-коліристичного поєднання дерев, трави, кущів, квітів тощо створюються чудові незабутні композиції.

Важливу роль відіграють і фактори раніше згаданих вище складових елементів природи, середовища, зокрема, широкий вибір рослинного світу, рельєф ландшафту.

Ландшафтному дизайну, як і ландшафтній архітектурі властиві спільні категорії композиції, притаманні іншим мистецтвам: форма, фактура, колір, тектоніка, масштаб, масштабність, пропорційність, симетрія, асиметрія, ритм, контраст, нюанс тощо [3]. Будучи фундаментальними ці категорії при роботі з природними матеріалами і створенні об'єктів дизайну для ландшафту часто виступають у новій цінності, оскільки повинні розглядатися з урахуванням постійної зміни природного матеріалу у часі, природної сезонності та залежності від інших ландшафтних факторів.

Потреби, можливості, функціонування сучасних приватних фірм, підприємств зумовлюють необхідність формування і створення найбільш оптимального середовища для своєї праці. Художнє оформлення є одним із важливих чинників стабільного і повноцінного функціонування установи.

Малі форми для естетизації міського і сільського середовища – це будки телефонів-автоматів, торгові кіоски, ліхтарі, освітлення вулиць, площ, парків,